

Досягнення особистості: філософсько-психологічний аналіз

Hulias I. A. Achievements of the personality: philosophical and psychological analysis / I. A. Hulias // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 40. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 105–115.

I. A. Hulias. Achievements of the personality: philosophical and psychological analysis. The problem of individual achievements in philosophical and psychological discourse is analyzed.

It is noted that the issue of individual achievements is studied by philosophers of different directions within the limits of global problems of mankind.

It is revealed that philosophers understand achievements simultaneously as the process of personality's improving of himself, his actions, carried out in this process. Despite the differences in the views, philosophers determine the personality's aspiration to achieve as his internal need. Achievements (like actions) are characterized as a means of self-expression and self-realization of the personality that he carries, based on his convictions and accumulated experience. Marking the way of perfection through achievement as necessary but complex way, philosophers argue that the personality's desire for achievement is realized only under certain conditions.

Different approaches to the definition of the essence of personality's achievements in psychology are considered. The concepts on «the personality's achievement in activity» and his «personal achievements» are revealed.

The essential characteristics of personality's achievements are presented; the basis of human desire for achievements – natural and social aspects; conditions that affect the personality's aspirations to achieve are also presented.

It is indicated that the personality's aspiration to achievements and the process of transforming achievements into personal ones is necessarily accompanied with the estimation process. The assessment of achievements is carried out both by the personality and by the people around.

Key words: achievement, internal choice of man, self-expression, self-realization, personal achievement, result.

І. А. Гуляс. Досягнення особистості: філософсько-психологічний аналіз. Проаналізовано проблему досягнень особистості у філософсько-психологічному дискурсі.

Зазначено, що питання досягнень особистості досліджується філософами різних напрямів у межах глобальних проблем людства.

З'ясовано, що під досягненнями філософи розуміють водночас процес удосконалення особистістю себе і її вчинки, дії, здійснені в цьому процесі. Незважаючи на відмінності у поглядах, філософи визначають прагнення особистості до досягнень як її внутрішню потребу. Досягнення (як учинки, дії) вони характеризують як засіб самовираження і самореалізації особистості, які вона здійснює, опираючись на свої переконання і накопичений досвід. Позначаючи шлях удосконалення через досягнення як необхідний, але складний, філософи стверджують, що прагнення особистості до досягнень реалізується лише за певних умов.

Розглянуто різні підходи до визначення сутності досягнень особистості у психології. Розкрито концепти «досягнення особистості в діяльності» та її «особистісні досягнення».

Представлено сутнісні характеристики особистісних досягнень; основи прагнення людини до досягнень – природний і соціальний аспекти; умови, що впливають на прагнення особистості до досягнень.

Указано, що прагнення особистості до досягнень і процес перетворення досягнень в особистісні обов'язково супроводжуються оціночним процесом. Оцінка досягнень здійснюється як власне особистістю, так і оточуючими її людьми.

Ключові слова: досягнення, внутрішній вибір людини, самовираження, самореалізація, особистісне досягнення, результат.

Постановка проблеми. Невід'ємною частиною життя сучасної людини є діяльність, пов'язана з досягненнями в різних її сферах. У літературі така діяльність отримала назву «досягальної діяльності». Актуалізація досягнень сприяє зростанню мотивації, розвитку інтересу до нових досягнень, розвитку орієнтації на успіх, становленню індивідуальності та позитивних відношень особистості до довкілля. Тому постає завдання дослідження актуалізації досягнень через призму філософсько-психологічного підходу до зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз праць (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьев, І. В. Бестужев-Лада, О. М. Леонтьев, А. В. Петровський, С. П. Симонов та ін.), підхід до проблеми досягнень у них має низку особливостей, оскільки власне проблема досягнень особистості є порівняно «молодою». Дослідники робили спроби виявити сутність поняття «досягнення особистості». Зауважимо, що не завжди розмежовуються поняття «результат», «досягнення», «успіх».

Мета статті – висвітлити концепт «досягнення» у філософсько-психологічному вимірі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблему досягнень особистості у філософії не виокремлено як предмет дослідження, проте низка філософів звертаються до неї у зв'язку з вивченням аспектів самовдосконалення людини та її призначення у світі. Аналіз філософських джерел у цьому плані свідчить про те, що окреслену проблему обговорювали ще античні вчені, але фактично свого розвитку вона набула у період Нового часу.

Одним із перших серед філософів, хто намагався вирішити цю проблему, був А. Шопенгауер. У своїх працях учений розглядав питання про здібності людини вдосконалюватися, наявність у неї потреби прагнення до досягнень, значущість досягнень у житті людини тощо. На переконання А. Шопенгауера, прагнення особистості до досягнень закладено в ній від природи та виникає «з нужди, нестачі, незадоволеності, невдоволення своїм станом» [8]. Однак таке прагнення не завжди може реалізуватися у людському бутті. Для Шопенгауера досягнення особистості є водночас і процесом удосконалення людини упродовж її життя, і вчинками, що свідчать про її рух цим шляхом.

Досягнення (вчинки), припускав філософ, сприяють реалізації людиною своєї «внутрішньої сутності» і мають відбиток минулого досвіду особистості. Процес удосконалення людини за допомогою досягнень Шопенгауер позначав як необхідний, проте складний і болісний. На цьому шляху людину супроводжують страждання і помилки. Страждання, пояснював філософ, первинне й тривале, а радість людина набуває на мить і вона «примарна». Такі два стани змінюють один одного в колах життя і власне насолода потім стає джерелом страждань.

Ф. Ніцше, як і А. Шопенгауер, розумів прагнення людини до досягнень як потенційно закладену в ній потребу та характеризував шлях самовдосконалення через досягнення як необхідний, але складний. На відміну від Шопенгауера, він убачав болісність шляху в суспільному аспекті. У процесі реалізації досягнень людина обтяжена тиском і розумінням з боку оточуючих, небажанням однієї людини зрозуміти іншу. При цьому та інша, зауважував Ніцше, «дивиться на тебе чужими очима та продовжує орудувати своїми вагами, називаючи це хорошим, а те – поганим. Ніхто не почервоніє від сорому, коли ти натякнеш їй на те, що гирі ці є неповноцінними» [4, с. 39]. У прагненні людини до досягнень і в окремих досягненнях (як учинках) Ніцше вбачав

прояв індивідуальної життєвої філософії людини. У його розумінні досягнення людей є індивідуальними, неповторними та не порівнюваними з досягненнями інших людей. У кожній людині є можливості власного удосконалення, як і наявність у ній потреби, прагнення до зростання. «В усіх нас, – зазначав Ніцше, – є приховані сади й насадження, а якщо вжити інше порівняння, то всі ми – наростаючі вулкани, що очікують на своє виверження» [4, с. 49].

Отже, в розумінні зазначених вище філософів досягнення особистості зумовлені її внутрішнім вибором і минулим досвідом.

У філософії М. О. Бердяєва і В. С. Соловйова проблема досягнень особистості розглядалась як проблема духовного удосконалення людини. На їх переконання, в людині початково закладено божественну сутність, і саме вона спонукає її самовдосконалюватися. Для цих філософів досягнення не є зовнішнім діяльнісним актом, а інтелектуальною роботою над собою. Учені стверджували, що вдосконалення є випробуванням для кожної людини, під час якого вона переосмислює свої ідеї, вчинки, розмірковує, від чогось відмовляється, долає себе. Іншими словами, у змісті проблеми досягнень особистості стоїть питання про необхідність і потребу особистості в рефлексії власних спонукань і дій.

Починаючи із середини ХХ ст., проблема досягнень особистості набуває іншого розгляду, що відображено у різних філософських концепціях: екзистенційній, феноменологічній, релігійній тощо. Погляди філософів зазначених напрямів мають спільне й відмінне. Учених об'єднує розуміння значущості та необхідності наявності досягнень у житті людини.

Так, Е. Гуссерль убачав в орієнтації особистості на досягнення спосіб удосконалення.

М. Хайдеггер фокусувався на тому, що досягнення, з одного боку, є способом актуалізації особистості, засобом її самовираження і самореалізації, оскільки саме через учинки особистість змінює, робить життєві відношення «сутнісними»; з іншого, – такий шлях можливий не для всіх людей. Філософ стверджував, що переважна більшість, звичайно, неодноразово мали шанс випробувати себе на своєму віку, але не реалізували його в наявному бутті, їм діставались відношення, які вони не здійснили, тобто перед котрими не розкрились. Такі люди безповоротно втратили дорогоцінний, незамінний і наразі уже недоступний їм матеріал, пройшли повз власне життя.

Відмінності у поглядах філософів на проблему стосуються можливих шляхів, способів її вирішення. У розумінні Ф. Ніцше і А. Шопенгауера проблема є невирішуваною, хоча і в силу різних причин.

А. Шопенгауер припускав, що прагнення особистості до досягнень не має сенсу і є нераціональним. Дії особистості, пояснював філософ, продиктовано та передбачено її минулим досвідом, який людина не завжди може усвідомити, він уявляється їй «шифрованим листом». Звертаючись до пізнання своєї «внутрішньої сутності», людина частково усвідомлює досвід, проте не до кінця. Така недоусвідомленість призводить до того, міркує вчений, що досягнуте прагнення виявляє свою марність і тим самим породжує нове страждання [8]. Тому філософ дійшов висновку, що особистості необхідно відмовитися від своїх пристрастей і бажань, лише тоді вона звільнить свою «внутрішню сутність».

Ф. Ніцше з'ясував, що відмова призводить до гірших наслідків – «в'ялості в судженнях і справах». І тоді людина, на його думку, приречена на блукання по колу порожнього невдоволення собою. Тим не менш, Ф. Ніцше стверджує, що переважна більшість людей відмовляється від цього шляху, оскільки їх усе одно чекає поразка. Філософ пояснював це двома причинами: неможливістю для особистості розібратися, що в ній «виросло» упродовж життя, а що належить до сфери тваринних інстинктів, та нерозумінням і тиском з боку оточуючих.

М. Хайдеггер наполягав на тому, що вирішення проблеми потрібно шукати передусім у самій особистості, її внутрішньому монолозі. Е. Гуссерль убачав вирішення проблеми у вивченні взаємозалежності та взаємовпливу людини й суспільства, в їх реально існуючих відношеннях.

Отже, філософи, займаючись пошуком можливих шляхів вирішення проблеми, виходять на умови, що забезпечують досягнення особистості та її зростання. Такі умови можна поділити на дві групи. У першу входять суспільство та його ставлення до людини, її досягнень. Друга – охоплює характеристики, пов'язані з власне особистістю. Хоча філософи роблять різні акценти, розглядаючи вплив певних чинників, переважна більшість із них усе ж визнає, передусім, відповідальність за власне особистістю. М. Бубер позначає відповідальність особистості за власне життя такими словами: «Ти (світ. – *І. Г.*) зустрічаєш мене. Але це я вступаю у безпосереднє відношення з ним» [1, с. 21]. Натомість П. Рікер, розмірковуючи про прагнення особистості до досягнень,

припускає, що відповідальність особистості виражається у рефлексії її власних бажань і вчинків. Для позиції екзистенціалістів характерно те, щоб людина емоційно переживала, проживала кожну подію у своєму житті. М. К. Мамардашвілі, вивчаючи такий аспект проблеми, особливу значущість надає підготовленості особистості та її відкритості у процесі здійснення досягнення. Він, розглядаючи питання про внутрішню підготовленість особистості до власних досягнень, виходить на новий аспект проблеми. Це питання про те, чи завжди вчинок-досягнення є просуванням особистості вперед? На його переконання, вчинок може бути здійснено, проте досягнення, як просування особистості вперед, не відбулося. Певною мірою, його погляд перегукується з позицією екзистенціалістів. Ж.-П. Сартр зазначав, що людина є свого роду проектом, який живе, розгортається, реалізується. І процес набуття сутності індивідом триває все його життя, не втрачаючи гостроти, драматизму та напруженості [6]. На думку екзистенціалістів, напруженість і трагічність проявляються у тому, що людина лише наприкінці життя дізнається, чи правильно вона себе реалізувала. М. К. Мамардашвілі дійшов протилежного висновку, що позитивне вирішення проблеми можливе. На його думку, рух людини до себе є безкінечним, він продовжується все людське життя і в процесі його можливі перемоги та поразки. Проте філософ зауважує, що людина не повинна боятися ризикувати, оскільки істина все одно опиниться далі. Але тільки вона сама може такий ризик здійснити, інші не допоможуть, це вже буде інший [2]. М. К. Мамардашвілі виокремлює умови, необхідні особистості для того, щоб досягнення відбулося як просування, щоб воно стало чинником її вдосконалення: бажання людиною досягнення і продукування нею своєчасних дій, усвідомлення нею сенсу та значущості власного досягнення, своєчасна підтримка оточуючими устремлінь особистості [2].

Аналіз зарубіжних психологічних джерел свідчить про те, що проблема досягнень вивчається психологами різних напрямів як складова проблем самоактуалізації і самовдосконалення особистості (Р. Аткинсон, Е. Бернс, Дж. Келлі, М. МакКлелланд, А. Маслоу, К. Роджерс, Х. Хекхаузен, Е. Еріксон та ін.).

Аналіз психологічного аспекту проблеми допоміг з'ясувати, що дослідниками виявлено сутність особистісних досягнень. Проте зазначимо, що поняття «особистісне досягнення» спеціально не розкривається, але названо його окремі характеристики. Переважна більшість авторів характеризують особистісне до-

сягнення як процес руху особистості до поставленої мети і (або) як особливий результат, отриманий особистістю в діяльності. Маркуючи «особистісне досягнення» як процес, психологи, що належать до різних дослідницьких шкіл, сходяться у тому, що такий процес розвивається як успішний і в його основі лежать усвідомлені особистістю потреби. Говорячи про особистісне досягнення як про результат, учені припускають, що не кожен результат є досягненням. На їхню думку, досягнення як результат має дві сторони: об'єктивну та суб'єктивну. Перша має на увазі позитивний підсумок діяльності, тобто особистістю досягнуто поставленої мети. Інша – це зміни, що відбулися у самій особистості під впливом певного досягнення. Учені вважають, що отриманий у діяльності результат має бути підтвердженням минулих досягнень особистості, свідчити про її особистісне зростання і бути проявом прагнення особистості до самовдосконалення.

Отже, сутнісними характеристиками особистісних досягнень психологи вважають: процес руху до мети, мотив досягнення мети, успішність у просуванні до мети, результат діяльності (об'єктивний і суб'єктивний), підтвердження минулих досягнень, свідчення про просування особистості в бік зростання, прояв прагнення до самовдосконалення (Р. Аткинсон, Е. Бернс, Дж. Келлі, М. МакКлелланд, А. Маслоу, К. Роджерс, Дж. Роттер, Х. Хекхаузен та ін.).

У такий спосіб можна зробити висновок, що психологи розмежовують такі поняття, як результат, досягнення й особистісне досягнення. Дослідники, розрізняючи окреслені поняття, зазначають, що будь-яке досягнення, яке здійснюється особистістю, припускає зміни не лише у власне діяльності, але й індивідуальних відмінностях людини, зауважуючи при цьому, що досягнення може бути здійснено, проте особистістю не усвідомлено його значущість і сенс, тобто воно не стане особистісним досягненням.

Зарубіжними психологами також вивчаються основи прагнення людини до досягнень. Учені виокремлюють два аспекти: природний і соціальний. Прагнення особистості до досягнень розглядається ними як природна, потенційно закладена в особистості потреба, що включає в себе: здатність особистості до зростання самоефективності та самореалізації як соціальної істоти, прагнення людини до позитивних емоцій. Вплив суспільства на розвиток прагнення особистості до досягнень виражається у концептах вікових етапів, соціально-ситуаційному тлі й реальних стосунках особистості з оточуючими. Переважна більшість

дослідників схильні до того, що незважаючи на те, що прагнення особистості до досягнень закладено в ній від природи і розвивається під впливом суспільства, важливе значення мають особистісні характеристики людини. До складу таких характеристик дослідники включають, передусім, систему цінностей людини. Думки психологів щодо міри значущості інших характеристик різняться, проте вони визнають необхідність спрямованості особистості та її здатність до самопідкріплення і самопереконавання.

Отже, зарубіжні психологи розглядають прагнення особистості до досягнень як потенційно закладену в ній потребу, що реалізується залежно від соціально-ціннісних орієнтирів суспільства і наявності в особистості певних якостей. Дослідники, вивчаючи прагнення особистості до досягнень і процес перетворення досягнень в особистісні, дійшли висновку, що такі явища обов'язково супроводжуються оціночним процесом. Оцінка досягнень здійснюється як власне особистістю, так і оточуючими її людьми. Психологи зазначають, що для перетворення досягнень в особистісні необхідно, щоб оціночний процес відбувався власне особистістю. Важливе значення вони надають емоційним станам, що супроводжують оціночний процес. Учені виокремлюють різні позиції, за якими може відбуватися оцінювання: 1) підґрунтя: з позиції – докладання власних зусиль; внутрішніх критеріїв; взаємопов'язаності внутрішніх і зовнішніх стандартів; узагальненого досвіду особистості; 2) компоненти: самоспостереження; самоаналіз; інтерпретація ситуації особистістю; позитивні емоційні переживання; негативні емоційні переживання; самозадоволення; самоповага; впевненість; прагнення до нових досягнень (за різних мотивів).

Психологи вивчали також умови, що впливають на прагнення особистості до досягнень. Серед них: 1) підтримка та підкріплення середовища: інформаційна обізнаність; заохочення, схвалення; привабливість ситуації, діяльності; організація ситуацій успіху, їх своєчасність, можливість реалізації вибору для особистості в діяльності; організація непрямого досвіду, моделі бажаної поведінки; 2) особистісна готовність до досягнень: усвідомлення насущних потреб; розуміння значущості досягнення для актуалізації; усвідомлене прагнення до актуалізації; внутрішня привабливість ситуації; ступінь упевненості у своїх силах; підкріплення старими конструктами; здатність вибудовувати логіку дій, гнучкість поведінки; самопереконавання і самопідкріплення; прагнення до самоефективності.

Дослідники дійшли висновку, що прагнення особистості до самоактуалізації через досягнення не реалізується саме по собі, а вимагає певних умов. У цьому контексті вони розрізняють чинники, що впливають на особистісні досягнення – позитивні та негативні. До позитивних психологи відносять дві підгрупи умов: пов'язані з оточуючими та з власне особистістю. Актуалізація досягнень із боку оточуючих може здійснюватися на емоційно-поведінковому (заохочення, схвалення, привабливість), когнітивному (інформаційна обізнаність) й організаційному (своєчасні ситуації успіху, організація поля діяльності для особистості, непрямого досвіду, можливості вибору тощо) рівнях.

Психологи зазначають, що недостатньо актуалізації досягнень ззовні, необхідна ще так звана «особистісна готовність» самої людини. У цьому плані вчені сходяться у тому, що одним із найважливіших компонентів є розуміння й усвідомлення власне особистістю сенсу та значущості власних досягнень.

Аналізуючи умови, що впливають на особистісні досягнення людини, психологи виокремлюють і негативні чинники, диференціюючи їх на зовнішні та внутрішні. До перших дослідники відносять прояв негативного ставлення оточуючих до власне особистості та її досягнень, невмотивоване покарання й осуд з боку оточуючих, авторитарний стиль спілкування.

На переконання дослідників, внутрішні чинники є наслідком впливу зовнішніх і вікових характеристик людини. Серед них: тривожність особистості, її негативний досвід, орієнтація на уникнення невдач, страх відповідальності, очікування негативних наслідків, некритичність прийняття зовнішніх стандартів.

Негативні зміни, що відбуваються в особистості під впливом таких чинників, на думку психологів, різні за своїми проявом і стійкістю. Вчені припускають, що внаслідок впливу цих негативних чинників в особистості можуть розвиватися внутрішні критерії планування й оцінювання власних досягнень; може відбуватися зниження мотивації діяльності й розвиток тенденції на уникнення невдач, особистість може обмежувати власну діяльність або відмовлятися від неї.

Отже, психологи дійшли висновку, що досягнення у такий спосіб перестає бути чинником, засобом особистісного самовираження і самовдосконалення, а стає самоціллю, тобто перестає існувати як досягнення.

Висновки. На основі опрацьованої літератури можна підсумувати: 1) загалом, філософи розуміють досягнення як спосіб

самовираження і самореалізації особистості; 2) проблема досягнень вивчається психологами різних напрямів як складова проблем самоактуалізації і самовдосконалення особистості; 3) у своїх концепціях учені дійшли висновку, що актуалізація досягнень загалом сприятиме зростанню мотивації, розвитку інтересу до нових досягнень, розвитку орієнтації на успіх, становленню індивідуальності та позитивних відношень особистості з довкіллям.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в емпіричному вивченні окресленого феномену в представників різних вікових груп.

Список використаних джерел

1. Бубер М. Два образа веры / М. Бубер. – М. : Республика, 1995. – 462 с.
2. Мамардашвили М. Психологическая типология пути / М. Мамардашвили. – СПб. : Изд-во Русского Христианского гуманитарного института, 1997. – 572 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с.
4. Ницше Ф. Избранные сочинения : В 3 т. / Фридрих Ницше. – М. : REFL-book, 1994. – 898 с.
5. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 324 с.
6. Сартр Ж.-П. Стена / Ж.-П. Сартр ; пер. Л. Григорьян, Д. Вальяно. – М. : АСТ, 2014. – 288 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Хайнц Хекхаузен. – 2-е изд. – СПб. : Питер ; М. : Смысл, 2003. – 860 с.
8. Шопенгауэр А. Свобода, воля и нравственность / Артур Шопенгауэр ; общ. ред. А. А. Гусейнова. – М. : Республика, 1992. – 447 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Buber M. Dva obraza very / M. Buber. – M. : Respublika, 1995. – 462 s.
2. Mamardashvili M. Psihologicheskaja tipologija puti / M. Mamardashvili. – SPb. : Izd-vo Russkogo Hcristianskogo gumani-tarnogo instituta, 1997. – 572 s.
3. Maslou A. Motivazija i lihcnost' / A. Maslou. – 3-e izd. – SPb. : Piter, 2003. – 352 s.

4. Nicshe F. Izbrannye sochinenija : V 3 t. / Fridrich Nicshe. – M. : REFL-book, 1994. – 898 s.
5. Rodgers K. R. Vzgljad na psichoterapiju. Stanovlenije cheloveka / K. R. Rodgers. – M. : Izdatel'skaja gruppa «Progress», «Univers», 1994. – 324 s.
6. Sartr G.-P. Stena / G.-P. Sartr ; per. L. Grigorjan, D. Val'jano. – M. : AST, 2014. – 288 s.
7. Hekhauzen H. Motivacija i dejatel'nost' / Hajnc Hekhauzen. – 2-e izd. – SPb. : Piter ; M. : Smysl, 2003. – 860 s.
8. Shopenhauer A. Svoboda, volja i npravstvennost' / Artur Shopenhauer ; obzh. red. A. A. Gusejnova. – M. : Respublika, 1992. – 447 s.

Received January 4, 2018

Revised February 7, 2018

Accepted February 28, 2018

УДК 614.2:616.314]-055.1/.2:316.48

О. М. Демидович

o.demydovych@ukr.net

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ЛІКАРІВ-СТОМАТОЛОГІВ ДО ПРОДУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Demydovych O. M. Gender peculiarities of dentists' readiness for productive interaction in conflicts / O. M. Demydovych // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 40. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 115–127.

O. M. Demydovych. Gender peculiarities of dentists' readiness for productive interaction in conflicts. The article defines gender peculiarities of the dentists' readiness for productive interaction in conflicts. The author describes a conflict between the dentist and patient as their interaction with contradiction which arises between the conflict participating sides, characterized by counteraction of the sides. The article shows that under the productive development circumstances, the «dentist-patient conflicts» stimulate personal growth of both sides. The author proves that the respon-